

Fakta om fliser

Gennem tiden har mennesker brugt Vadehavet som transportvej. Som en motorvej mellem den danske Vadehavsegn og Europa er Vadehavet blevet brugt til at transportere varer. Fra Vadehavet blev stude og jydepotter udskibet, og de danske søfolk bragte fliser med hjem. Handlen begyndte omkring 1600, og fliser fra den tid er blevet kaldt studehandelsfliser.

Fliserne blev brugt rundt omkring på egnen ved Vadehavet, og flisebesatte vægge blev opsat helt frem til 1900.

Hvordan laves fliserne?

De forskellige lersorter blev sammensat og blandet efter nøjagtige opskrifter, tilsat vand og fint ler. Hvordan leret præcist blev blandet var fabriekshemmeligheder.

Før man kunne forarbejde leret, skulle det modnes og æltes. Æltningen foregik indtil 1700-tallet ved, at særligt ansatte æltere trampede lermassen igennem, men senere skete æltningen i lermøller, hvor trækraften var heste.

Derefter blev leret rullet ud i plader og skåret ud i fliser på 13 x 13 cm. Der blev sat små stifter i hvert hjørne af flisen (senere kun to) så lermassen ikke kunne forskyde sig. I dag kan man bruge stiftehullerne til at datere en flise.

Senere blev fliserne skåret ud med en træ- eller jernramme. Under tørringen skulle fliserne vendes flere gange for ikke at blive krumme som gammelt rugbrød. Efter tørringen blev fliserne brændt i flere dage. Efter brændingen blev oversiden af fliserne glaseret med tinglasur, bemalet og brændt anden gang. De ældste fliser er de tykkeste.

Kakkel eller flise?

Kakler er en bestanddel af kakkellovne. Fliser er blevet brugt til isolering af ydervægge og ved ildsteder og ovne.

Kakkel og kakkellovn

Fakta om fliser

Flisernes motiver

Der kendes til frugter, skibe, landsknægte, blomster, hyrder, landskaber, dyr, børn og mange bibelhistoriske fremstillinger. Der er også fliser med geometriske mønstre, og nogle gange danner flere fliser til sammen et mønster.

Der findes ikke to fliser, der er nøjagtig ens, selvom omridstegningerne blev lavet ved hjælp af skabeloner: Et kraftigt stykke papir, hvor motivet var indprikket, blev lagt ovenpå flisen, der var dækket af tinglasur. Trækulstøv blev drysset henover, og motivets hovedlinjer var overført til flisen. Flisemaleren måtte nu hurtigt og med sikker hånd trække motivet op, for der var ingen mulighed for korrektur, da de vandopløste farver meget hurtigt tørrede ind på den ru overflade. Penslerne blev fremstillet af hår fra kører.

Handlen med fliser

De ældste kendte hollandske fliser langs den danske Vadehavskyst stammer fra studehandelens storhedstid i begyndelsen af 1600-tallet. Disse fliser kom sandsynligvis fra fliseværksteder i Rotterdam.

Midt i 1600-tallet var der mange vestsønderjyske søfolk, der deltog i hvalfangsten i Nordatlanten, og som påmønstrede skibene i de hollandske havne, bl.a. Amsterdam og Harlingen. Også fra denne tid er der hollandske fliser i Vestslesvig. Måske var det søfolkene selv, der tog fliserne med hjem, men de er også blevet købt af lokale købmænd, bl.a. i Ribe.

Fra midten af 1700-tallet var det især fabrikker i Frisland (det nuværende nordlige Holland), bl.a. i Harlingen og Makkum, der klarede sig godt, bl.a. pga. handelen med Nordtyskland og Skandinavien.

Omkring 1770 indførte man i Danmark et forbud mod indførsel af udenlandske fajancevarer, bl.a. fliser. Formålet med forbuddet var at beskytte landets egne fabrikker.

De hollandske fliser nævnes meget sjældent i samtidens toldregnskaber. Man har pga. forbuddet været nødt til at smugle fliserne ind! De fliser, der befinder sig i det vestslesvigske kystområde, stammer især fra perioden 1750–1900. I slutningen af perioden blev de ikke bare sejlet over Vadehavet hertil, men også kørt med jernbane fra Hamborg og nordpå.

Flisernes anvendelse

I begyndelsen blev fliserne især anvendt på indersiden af husenes ydervægge som isolering. Senere blev væggene omkring ildsteder dækket af fliser. Der ses ofte fliser fra flere perioder i samme hus. Nogle gange blev fliser fra et gammelt hus genbrugt, når man byggede nyt.

Moden skifter

Både motiver, hjørnemønstre (ornamenter) og farver skiftede. De ældste fliser er flerfarvede (polykrome), men omkring 1600 blev blå den mest brugte farve. Årsagen til dette er blandt andet indførslen af fint, kostbart kinesisk porcelæn til Europa. Dette gjorde man alt for at efterligne. Omkring 1750 blev en brunviolet (mangan) farve moderne.

